כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת ויקהל פקודי ■ שבת החודש ■ כ"ב אדר תשפ"ו ■ 11.03.2026 ■ גליון מס' 882

כל מאמץ בענייני תורה ומצוות, אף שהוא חובה בפני עצמו, מרחיב את הצינורות לקבלת ברכות ה' לכל אחד ואחד מבני המשפחה.
הרבי מלובביץ'.

בעקבי רלב"ג

/ הרב פרופ' נריה גוטל

רבים הפרשנים שנתנו את דעתם לשונות הבולטת שבין "סדרי המשכן" של משה, שבפרשיות תרומה-תצוה, ובין "סדרי המשכן" של בצלאל, שבפרשיות ויקהל-פקודי. שבעוד אצל משה קדמו כלים למשכן, הרי שאצל בצלאל קדם משכן לכלים. למעשה, קדמו להם כבר חז"ל (ברכות נה ע"א), שנתנו דעתם לנושא - שאלו, והשיבו:

"אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: בצלאל על שם חכמתו נקרא. בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, לך אמור לו לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים, הלך משה והפך, ואמר לו עשה ארון וכלים ומשכן. אמר לו, משה רבינו, מנהגו של עולם אדם בונה בית ואחר כך מכניס לתוכו כלים, ואתה אומר עשה לי ארון וכלים ומשכן - כלים שאני עושה להיכן אכניסם? שמא כך אמר לך הקדוש ברוך הוא, עשה משכן ארון וכלים. אמר לו שמא בצל אל היית, וידעת!".

הן פרשנים והן הוגים הטעימו את השינוי, איש איש דרכו וסגנונו. מכנה משותף לרבים מהם היא ההבחנה בין גישתו האידאית-תכליתית של משה, לעומת גישתו הפרקטית-אמצעית של בצלאל.

מובן מאליו שגם רלב"ג נתן דעתו לדבר:

"והנה סידור המלאכה לא היה באופן שזכרו משה במה שקדם, כי הסידור ההוא הוא הנאות לפי הענין, וזה הסידור שזכר הוא הנאות לפי עשיית המלאכה. ולזה זכר תחילה עשיית המשכן והפרוכת, ואחר כן עשיית הארון והכפורת, כי ראוי שתהיה מלאכת המשכן קודמת למלאכת הארון אשר יושם בו".

עם זאת, בשונה מרוב הפרשנים, רלב"ג העלה שאלה נוספת, שאלה שרק מעטים מהפרשנים נתנו עליה דעתם. דווקא לאור ההבחנה שבין "הנאות לפי הענין" ובין "הנאות לפי עשיית המלאכה", עולה כמו מאליה השאלה: "והנה זכר עשיית היריעות קודם לעשיית הקרשים"!

רוצה לומר: סדר המקראות שבפרשיותינו, ביחס לקרשים וליריעות (שמות לו, ח - שם לז, כה), הוא זה:

"ויעשו כל חכם לב בעושי המלאכה את המשכן עשר יריעת שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני כרבים מעשה חשב עשה אתם. ארך היריעה האחת... ויחבר את חמש היריעת אחת אל אחת... ויעש יריעת עזים לאהל על המשכן... ויעש מכסה לאוהל עורות אילים מאדמים... ויעש את הקרשים למשכן עצי שטים עומדים. עשר אמת אורך הקרש... ויעש את הקרשים למשכן... ויעש את הפרוכת... ויעש לה ארבעה עמודי שטים... ואת עמודיו חמשה ואת וויהם וצפה ראשיהם וחשוקיהם זהב ואדניהם חמשה נחושת. ויעש בצלאל את הארון... ויעש כפורת... ויעש שני כרובים.. ויעש את השלחן... ויעש את הכלים אשר על השלחן... ויעש את המנורה... ויעש את מזבח הקטורת...".

כלומר, תחילה יריעות ואחר כך קרשים, הן בציווי והן גם במעשה, וזאת גם אצל בצלאל "הפרקטי". והרי ברור שמן הבחינה המעשית, הסדר אמור להיות הפוך - קרשים תחילה ואח"כ היריעות. כך שגם אם על משה, שהקדים כלים למשכן, אין שאלה, שכן תפיסתו אידיאית, אך על בצלאל "הפרקטי", שבשל כך הקדים משכן לכלים, תמוה, הכיצד זה הקדים יריעות לקרשים! [כדי כך השאלה קשה, שהספורנו יישבה על דרך נס או בדרך קשה, וראו גם חזקוני].

על שאלה זו השיב רלב"ג בקציר-אמרים:

"כי אין ראוי שיעמידו הקרשים אם לא היו תחילה היריעות מוכנות לכסות אותם ולהיות לאוהל על המשכן, כדי שלא תֵּרָאֶה זאת המלאכה חסרה זה הזמן הארוך אשר יעשו בו היריעות".

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

ובצלאל עשה את כל אשר צוה ה'
שותפים רבים היו בעשיית המשכן, והנה עם סיכום מלאכת המשכן וכליו...
המשך בעמ' 2

מעשה שמים ומעשה האדם
תכלית יציאת מצרים היתה השראת השכינה בישראל כמו שמפורש...
המשך בעמ' 3

שאלות אקטואליות בין אדם לחברו
גדרי הסתכנות להצלת הזולת בזמן מלחמה
בעל "משך חכמה" חיווה את דעתו בשאלה הלכתית אגב פרשנות פסוק...
המשך בעמ' 4

בצלאל ואהליאב מקימי המשכן
בפרשיות המשכן ישנם בעלי תפקידים שונים, המצטרפים יחדיו לכלל מפעל...
המשך בעמ' 5

סיפור לשבת
על אמונה של שומר-שבת ואיך שהשבת מגינה ומצילה ניתן ללמוד מהמעשה הבא:
יהודי שהיה סוחר שטיחים, התגורר באחוזתו של פריץ טוב לב שאהב...
המשך בעמ' 6

שביבים

- ששת ימים תיעשה מלאכה
- לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת
- ויבואו כל איש אשר נשאו לבו, וכל אשר נדבה רוחו אותו
- והנשאם הביאו את אבני השהם
- ותכל כל עבודת משכן אוהל מועד, ויעשו בני ישראל ככל אשר ציווה ה' את משה כן עשו

המשך בעמ' 6

גם בצלאל מבין שאין זה לכבודם של הקרשים שהם יעמדו "זמן ארוך" ללא יריעות כיסוי. לכן, גם אם ברור שהנחת היריעות עצמה תיעשה רק אחרי שהקרשים עומדים, ברם אין זה אמור אלא רק ביחס להנחה, אך לא כן ביחס להכנת היריעות. זו, ראוי לה שתקדם להעמדת הקרשים, שכן באופן זה, מייד אחרי שהקרשים יועמדו ניתן יהיה להניח עליהם את היריעות. מיידיות זו לא הייתה יכולה להיעשות, לולא שהכנת היריעות קדמה והסתיימה תחילה. לכן, בדין הוא שגם לפי תפיסת בצלאל, שככלל נכון להקדים משכן לכלים, גם לדידו ברור שהיריעות שאני, ויש להקדים יריעות לקרשים.

ובצלאל עשה את כל אשר צוה ה'

/ הרב יעקב הלוי פילבר

שותפים רבים היו בעשיית המשכן, והנה עם סיכום מלאכת המשכן וכליו חוזרת התורה ומזכירה לנו בפעם השלישית את חלקו ומקומו של בצלאל במעשה הזה: "ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה את כל אשר צוה ה' את משה". - מה ראתה התורה לחזור ולהזכיר שלש פעמים (עיין לא ב, לה ל) את בצלאל, את אביו, את סבו ואת שם שבטו? הופעתו של בצלאל היתה תגלית מופלאה שמלכתחילה לא היתה מוכרת לישראל: "נולד בצלאל אין הכל יודעין, נתמנה למלאכת המשכן ידעו אותו הכל" (תנחומא) מינויו של בצלאל בא כהפתעה לא רק לבני ישראל אלא אף למשה רבנו, וכך דרשו במדרש (תנחומא ויקהל ג) על הכתוב: "'ומצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם' - מהו כן? בשעה שאמר הקב"ה למשה בהר על מלאכת המשכן, הראהו כל כלי וכלי היאך לעשות, שנאמר (כה מ): 'וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר', והיה משה סבור שהוא יעשה את המשכן, שאמר לו: 'ועשית את הקרשים', 'ועשית שלחן', 'ועשית מזבח', ועשית פרכת', 'ועשית כיור' וכך כל מלאכת המשכן, כיון שסדר לו כל דבר ודבר אמר משה: רבש"ע מי יעשה כל זאת? אמר לו: 'ראה קראתי בשם בצלאל' ". כשירד משה אמר להם לישראל: כך אמר לי הקב"ה לעשות לו משכן, קרשים ומזבח ושלחן, אמרו לו: ומי יעשה כל זאת? אמר להם: בצלאל, התחילו מרננים על משה ואמרו: לא אמר הקב"ה למשה לעשות את המשכן ע"י בצלאל, אלא משה מעצמו ממנה אותו על שהוא קרובו, משה מלך, אהרן אחיו כהן גדול, בניו סגני כהונה, אלעזר נשיא הלוי, בני קהת נושאי המשכן, וזה (בצלאל) שליט על מלאכת המשכן, כל הגדולה הזו מבקש משה לכוון. אמר להם משה: אני לא עשיתי כלום מדעתי, אלא הקב"ה אמר והוא מראה להם: "ראו קרא ה' בשם בצלאל", לקיים מה שנאמר: 'ומצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם'. . .בעיני אלוקים זה בצלאל. . .ואדם אלו ישראל."

לפני מינויו היה בצלאל דמות עלומה, לא שהיה חסר כישורים, שהרי אמרו על הכתוב: "וימלא אותו רוח אלוקים בחכמה" (לה לא) "שכבר היתה בו חכמה, ללמדך שאין הקב"ה ממלא חכמה אלא למי שיש בו כבר חכמה, והקב"ה כשרואה באדם שיש בו רוח חכמה ממלאו, הוי וימלא אותו רוח שכבר היה בו". (תנחומא) ובמה מילא אותו? בחכמה, בתבונה ובדעת: "החכמה מלימוד, התבונה מעצמו, הדעת הלומד דבר מדבר" (לקח טוב) - "מהיכן זכה בצלאל לכל החכמה הזאת?" שואל המדרש, והתשובה לכך אינה אחת. אנו מוצאים מקורות שונים לחכמתו: "מה ראה להזכיר כאן חור? אלא בשעה שביקשו ישראל לעבוד עבודת כוכבים נתן נפשו על הקב"ה ולא הניחם, עמדו והרגוהו. אמר לו הקב"ה: חייך, שאני פורע לך. . .כל בנים היוצאים ממך אני מגדלם שם טוב בעולם, שנאמר: 'ראו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי בן חור. . .וימלא אותו רוח אלוקים'." ועוד אמרו שם (שמו"ר מח ד): "ומהיכן זכה לכל החכמה הזאת? בזכות מרים, שנאמר: 'ויעש להם בתים', ומה היו הבתים? בית הכהונה ובית המלכות. יוכבד נטלה כהונה ומלכות: אהרן כהן גדול, משה מלך, ומרים נטלה חכמה, שהעמידה בצלאל." אלא שבאותו מדרש גם מובא: "כל החכמה הזו מנין? מן הקדוש ברוך הוא". לכאורה משמע שחכמתו של בצלאל באה בזכותם של אחרים, מתנה משמים או בזכות אבותיו, אלא שאין זו תמונה שלימה, וכך מובא במדרש: "את מוצא שלושה שמות נקראו לו לאדם: אחד מה שקוראים לו אביו ואמו (כמו תורשה או זכות אבות) ואחד מה שקוראים לו בני אדם, ואחד מה שקונה לעצמו. טוב מכולן מה שקונה לעצמו, תדע לך שהרי בצלאל על ידי שקנה שם טוב זכה שיעשה מלאכת המשכן" (תנחומא) נמצא שעיקר זכותו של בצלאל היתה זכות עצמו, בבחינת הבא להיטהר מסייעין בידו, לפי זכויותיו הוא זוכה ל"סייעתא דשמיא" ואז גם מתחשבים בזכות אבותיו ובזכות כל אלו מזכים אותו מן השמים. כמו שמובא במדרש (שמו"ר מח ה): "הכל היו אומרים: בצלאל בחכמתו ובתבונתו עשה את המשכן. אמר הקב"ה: אני הוא שבראתיו ולמדתיו, שנאמר: 'הנה אנכי בורא חרש' - לפיכך אמר משה: 'ראו קרא ה' בשם'."

בצלאל לא היה היחידי בעושי המלאכה, צורפו אליו חכמי לב, ועם זאת נזקפת המלאכה על שם בצלאל כמו שנאמר בתחילת פרשתנו: "ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה את כל אשר צוה ה' את משה" ונשאלת השאלה מדוע התורה כה מבליטה רק את חלקו של בצלאל במלאכת המשכן? נחלקו על כך הרמב"ן והראב"ע, לפי הראב"ע אכן בצלאל הוא שעשה את כל כלי המשכן (צ"ע מה היה תפקידם של השאר?): "הוא עשה כל כלי הקודש" (ראב"ע לז א) לעומתו כתב הרמב"ן שאמנם "על פיו נעשה הכל" אבל אין כוונתו שבצלאל לבדו עשה את כל המלאכה, אלא שהוא היה כעין מנהל עבודה: "כי הוא המורה לכל החכמים, ולפניו היו עושים כולם ומראים אליו כל מלאכתם, כמו שאמר: 'ולהורות נתן בלבו' - אבל גם כל חכמי לב עשו במלאכה, כמו שאמר: 'ויעשו כל חכם לב בעשי המלאכה את המשכן'." וראיה לשיטת הרמב"ן ממה שרק בעשיית הארון כתבה התורה: "ויעש בצלאל את הארון" בעוד שבשאר כלי המקדש נכתבה העשייה בסתם. ומזה למדו במדרש (תנחומא ויקהל ז): "'ויעש בצלאל את הארון' - אין אתה מוצא באחד

מכל כלי המשכן שעשה שם בצלאל כלום אלא בארון, וכל המלאכות האחרות וכל הכלים האחרים, באמירתו ועצתו".

לפי הדעה שלא בצלאל לבדו, אלא גם שאר החכמים היו שותפים פעילים בעשיית המשכן וכליו, צריך להסביר מה עשה את בצלאל לראש החבורה ולמיוחד שבהם? הגורם לכך היו לפחות ארבע תכונות שנצטרפו בו. הראשונה, חכמתו היתירה: "וימלא אותו רוח אלוקים בחכמה בתבונה ובדעת ובכל מלאכה". השניה מומחיותו ומיומנותו: "ולחשוב מחשבות לעשות בזהב ובכסף ובנחושת. . לעשות בכל מלאכת מחשבת" (לה, לא-לג) וכן כתב הרמב"ן:

"והזכיר בארון ויעש בצלאל, כי האומן הגדול שבהם הוא עשה לבדו הארון". והספורנו כתב: "והארון שהיה מיוחד בכלים נעשה ע"י בצלאל שהיה גדול שבכולם". השלישית, מסירותו לתפקיד: "על שנתן נפשו עליו ביותר לא קפח הקב"ה שכרו ופרסמו הכתוב על כל דבר ודבר" (שמו"ר נ ה) הרביעית, כושר המנהיגות ככתוב: "ולהורות נתן בלבו" ופירש הרשב"ם: "להורות לאחרים", והסביר ראב"ע: "יש חכם וגם חרש לא יוכל להורות היטב". ואכן היה בצלאל אדם לא שגרתי בעל מעלות רבות שחלקן באו לו בזכות עצמו, חלקן בזכות אבותיו וחלקן כמתנה מן השמים.

מעשה שמים ומעשה האדם

/ הרב יעקב הלוי פילבר

תכלית יציאת מצרים היתה השראת השכינה בישראל כמו שמפורש בתורה: "וידעו כי אני ה' אלקיהם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים **לשכני בתוכם**" (שמות כט מו). ספר שמות עוסק בשלושה אירועים: **יציאת מצרים**, מעמד הר סיני והקמת המשכן. לכל אחד משלושת האירועים הללו מקום מרכזי בתודעתה של האומה. והנה יציאת מצרים ששיאה בקריעת ים־סוף, עליה נאמר בתפילה: "ממצרים גאלתנו ה' אלקינו ומבית עבדים פדיתנו, כל בכוריהם הרגת וים־סוף להם בקעת, וזדים טבעת וידידים העברת, ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר", היציאה הזו נסתיימה בשירה חדשה ששבחו גאולים על שפת הים, בהתרוממות רוח לשעה, אך אחריה **עדיין לא שרתה השכינה בישראל**.

גם באירוע השני, **במעמד הר סיני**, בה התעלו ישראל לדרגת נבואתו של משה ושמעו את הדברות 'אנכי ולא יהיה' מפי הגבורה, מעמד שכך מתארים אותו: "אתה נגלית בענן כבודך על עם קדשך לדבר עמם, מן השמים השמעתם קולך ונגלית עליהם בערפלי טהר, גם כל העולם כלו חל מפניך ובריות בראשית חרדו ממך, בהגלותך מלכנו על הר סיני ללמד לעמך תורה ומצוות, ותשמיעם את הוד קולך ודברות קדשך מלהבות אש, בקולות וברקים עליהם נגלית ובקול שופר עליהם הופעת" (תפילת מוסף של ראש השנה). וגם כאן למרות שהמעמד היה נשגב ומרומם שלא היה דוגמתו בעולם, לא זו בלבד שלא הביא אחריו להשראת השכינה, אלא בסופו בקשו ישראל ממשה: "דבר אתה עמנו ונשמעה, **ואל ידבר עמנו אלקים** פן נמות" (שמות כ טז).

רק באירוע השלישי, **בהקמת המשכן**, זכו ישראל להשראת השכינה, כמו שמבואר במדרש: "משנברא העולם ועד אותה שעה לא שרתה שכינה בתחתונים אלא משהוקם המשכן" (במדב"ר יב), "וכיון שהוקם המשכן וירדה השכינה ושרתה" (שם).

ונשאלת השאלה: מה יש בהקמת המשכן שאין בשני האירועים שקדמו לה, שבה שרתה השכינה ואילו בשני האירועים שקדמו לה, למרות רוממותם, לא שרתה בהם השכינה? ההסבר לכך הוא פשוט, ביציאת מצרים ובמעמד הר סיני האירוע כולו **נעשה על ידי הקב"ה** בלבד, **כשישראל היו פאסיביים** כעומדים מהצד, ועל מעשה שהאדם אינו שותף בו אין השכינה שורה, ועל כן בהקמת המשכן כבר מלכתחילה נתבקשו ישראל להרים את תרומתם בהתנדבות: "ויקחו לי תרומה מכל איש אשר ידבנו לבו" (כח ב) כדי שהקמת המשכן מתחילה ועד סוף תהיה כל כולה מהתעוררות האדם ומעשה ידיו, כמו שמובא במדרש הגדול (שמות לט לב): "ותכל כל עבודת המשכן אהל מועד, ויעשו בני ישראל - אמר ר"ש בן לקיש: חביב משכן יותר ממעשה בראשית, **שמעשה בראשית לא נבראו לא בעמל ולא ביגיעה ולא סייעה בו כל בריה**, אלא 'בדבר ה' שמים נעשו'. אבל משכן, **משה וישראל נתעסקו בו**, דכתיב: 'ויעשו בני ישראל ככל אשר ציוה ה'".

וכך כתב הכוזרי (מ"ג כג): "וכאשר כלתה כל המלאכה, שכנה שם השכינה, הואיל והושלמו שני ענינים שהם עמודי התורה: האחד - כי התורה באה **מעם האלקים**. והשני - כי נתקבלה בלב שלם **מאת כל העדה**. כי אכן הוקם המשכן במצות האלקים, ומעשה המשכן נעשה בתכלית החריצות והרצון על ידי כל הקהל". מכאן שמעשה שמים בלבד ככל שיהיה נכבד ומרומם אין לו אותה חשיבות כפי שיש לו כאשר משולב עמו גם מעשה אדם. ורק אם האדם שותף במעשה זוכים להשראת השכינה.

שאלות אקטואליות בין אדם לחברו

/ **הרב אביחי קצין**, ראש בית המדרש ראשית ורב קהילות משכן מיכאל ועלומים ברעננה

גדרי הסתכנות להצלת הזולת בזמן מלחמה

מוקדש בהכרת טובה ובתפילה לשובם בשלום של חיילי צה"ל המסכנים עצמם למען כלל ישראל

בעל "משך חכמה" חיווה את דעתו בשאלה הלכתית אגב פרשנות פסוק בתחילת ספר שמות.

הקב"ה מצווה את משה:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְיָן לֵךְ שֻׁב מִצְרָיִם כִּי מֵתוּ כָל הָאֲנָשִׁים הַמְבַקְשִׁים אֶת נַפְשֶׁךָ:[1]

ה"משך חכמה"[2] הבין שההנמקה "כי מתו האנשים המבקשים את נפשך" מלמדת אותנו קביעה הלכתית: מוכח דאם היו חיים המבקשים את נפשו **לא היה צריך לילך להוציא בני ישראל ממצרים**. אף על פי שכל ישראל צריכים אליו, אינו צריך להכניס עצמו בסכנה.

מכיוון שמתו האנשים המבקשים את רעתו, וכבר אינו צריך להכניס עצמו לסכנה, רשאי וצריך ללכת לגאול את ישראל. אולם, אם עדיין היתה קיימת סכנה, אסור היה לו למשה לשוב למצרים ולגאול את ישראל! ראייה לדבריו הביא מדברי הרמב"ם:

הגולה אינו יוצא מעיר מקלטו לעולם ואפילו לדבר מצווה או לעדות בין עדות ממון בין עדות נפשות ואפילו להציל נפש בעדותו או להציל מיד הגייס או מיד הנהר או מיד הדליקה ומן המפולת.

ואפילו כל ישראל צריכין לתשועתו כיואב בן צרויה אינו יוצא משם לעולם עד מות הכהן הגדול, ואם יצא התיר עצמו למיתה כמו שביארנו.[3]

להבנתו, המילים "ואם יצא התיר עצמו למיתה" הן טעמו של הרמב"ם לדין זה: הוסיף רבינו טעם למה אינו יוצא ... כיון שהותר דמו לגואל הדם אין לו להכניס עצמו בספק סכנה עבור הצלת חבירו מסכנה ודאית, כן נראה. ומוכח מזה דלא כהגהות מיימוניות בשם ירושלמי דתרומות שהובא בכסף משנה פרק א' (הלכה י"ד) דחייב להכניס עצמו בספק סכנה.[4]

דבריו אלו של ר' מאיר שמחה נראים לכאורה תמוהים. כך השיג עליו הרב הרצוג זצ"ל[5]:

ואני תמה תמה אקרא, הלא כשכל ישראל צריכים לתשועתו הרי זו כבר מלחמת מצוה, ואיך יתכן שאין ביד המלך ובי"ד הגדול לכופו לצאת?! ועצם הדבר קשה להבין. הלא אפילו אם אין זו אלא הצלת נפש מישראל, הרי לדעת הירושלמי [פ"ח דתרומות], ופוסקים ידועים ז"ל, חייב אדם להעמיד את עצמו בספק סכנה. והיתכן לאמר שכולם טעו בדבר משנה, חס וחלילה?!

טענתו הראשונה של הרב הרצוג היא שברגע שהרוצח בשגגה נזקק לצורך המלחמה, הרי שעברנו לגדרי מלחמה. ובמלחמה לית מאן דפליג שמחויב אדם לסכן את עצמו.

בנוסף, חולק הרב הרצוג על ראייתו מהרמב"ם: תדע שאילו היתה כוונת הרמב"ם כפירושו של הגאון האור שמח, היה אומר הרמב"ם אינו יוצא משם לעולם עד מות הכהן הגדול, שאם יצא יתיר עצמו למיתה.

לדעת ה"אור שמח" שהמילים: "ואם יצא התיר עצמו למיתה" הן ההנמקה לכך שאינו יוצא, דהיינו כדי לא לסכן את עצמו. אולם לפי זה, טוען הרב הרצוג, היה צריך הרמב"ם להתנסח: "שאם (ולא ואם) יצא יתיר (ולא התיר) עצמו למיתה". ולכן משמע שסכנת המוות היא התוצאה ולא ההנמקה.[6]

בנוסף טוען הרב הרצוג, שלא יתכן שזהו הפשט במשנה. שהלא יש מי שסובר שאדם צריך להכניס עצמו לסכנה אפילו להצלת היחיד[7]. וכי הם טעו בדבר משנה?!

גם את הסברו של ה"משך חכמה" בפסוק המתיר למשה לשוב כי מתו האנשים המבקשים את מותו דוחה הרב הרצוג. וגורס שהסיבה אינה הלכתית אלא מציאותית:

ופשטיה דקרא, שאם עודם חיים היית מפחד שמא ילשינו עליך לפני פרעה ויהרוג אותך וממילא לא תוכל אפילו להתחיל להציל את ישראל.

ולכן, אומר הרב הרצוג שהטעם שלא יצא מעיר המקלט גם במקרה שהרבים צריכים לו הוא: שזוהי **גזירת מלך**, ששמה, שם תהא דירתו, שם תהא מיתתו, שם תהא קבורתו, ואין חכמה ואין עצה.[8]

כיצד בכל זאת נוכל להבין את שיטתו של ה"אור שמח" כאשר הדין חובת ההסתכנות בזמן מלחמה פשוט וברור, ומדוע אם כן לא יצא הגולה מעיר מקלטו ויסכן את עצמו ככל לוחם אחר?!

יתכן שניתן להסביר באופן הבא:

מלחמת מצווה מחייבת את כלל ישראל להכניס עצמם למצב של סכנה להצלת הכלל.

אולם, כל זה נכון כאשר הסכנה היא סכנה כללית. לעומת זאת כאשר מדובר בסכנה פרטית, לא יהיה חיוב כזה. לדוגמא: אדם חולה לב שיציאתו למלחמה תסכן אותו. נראה שכאן נאמר שאין עליו חיוב לסכן את עצמו להציל את כלל ישראל, אלא החיוב יהיה על הבריאים.

אפשר שזו גם הסברה לגבי הגולה לעיר מקלט. מכיוון שהסכנה שלו אינה "כלל ישראלית", אלא נובעת ממצבו המיוחד כרוצח בשגגה. במצב כזה אין לו חיוב הסתכנות מדין מלחמה, אלא דין רגיל של הסתכנות. ואם אנחנו רואים שהגולה אינו יוצא מעיר מקלטו, מכאן ראייה שאין להסתכן אפילו להצלת הרבים (חוץ ממצב של מלחמה שבו פשוט שיש להסתכן להצלת הרבים).[9]

1. בזמני שגרה אין אדם מצווה להכניס את עצמו לספק סכנה כדי להציל את זולתו (ועסקנו בזה בעבר במסגרת זו).
2. בזמן מלחמה ישנה חובה להיכנס למצב של סכנה. שתי סיבות לדבר זה: ראשית מעצם העובדה שהתורה חייבה במצוות מלחמה וידוע שהתורה לא תסמוך דבריה על הנס, הרי

שנצטווינו להסתכן. שנית: מלחמה היא פעולה של כלל ישראל ולכן לא שייך לעשות חשבון שפלוני לא יסתכן עבור אלמוני שהרי במצב כזה אנה אנו באים ואיש לא יילחם עבור חברו.

3. גם בחיוב ההסתכנות נראה לומר שזה דווקא בחיוב ההסתכנות הכלל ישראלי. אבל אדם שיש לו "סכנה פרטית" שבגללה הוא עלול לסכן את עצמו, לדוגמה: אדם עם בעיה רפואית שעלולה לגרום לו סכנה, במקרה כזה לא יהיה לו חיוב להסתכן ויתכן שזה הביאור בשיטת ה"משך חכמה" שהבאנו.

1 - שמות ד,יט.
2 - שם.
3 - הלכות רוצח ושמירת הנפש ז,ח.
4 - אור שמח שם.
5 - שו"ת היכל יצחק, אורח חיים סימן לט.
6 - ולגבי ההנמקה כתב הרב הרצוג: "ועל כרחנו לאמר, שזוהי גזירת מלך, ששמה שם תהא דירתו, שם תהא מיתתו, שם תהא קבורתו, ואין חכמה ואין עצה".
7 - ה"בית יוסף" בשם הגהות מיימוניות בשם הירושלמי.
8 - כך כתב גם הרב הראשי הרב א"י אונטרמן זצ"ל. עי' בצומת החברה והמדינה (בהוצאת מכון צמת, תשנ"א) עמ' 330.
9 - כך כתב הרב אברהם אבידן, לשעבר סגן הרב הראשי לצה"ל וראש ישיבת שעלבים, בקובץ תושבע"פ כרך ט"ז, משנת תשל"ד.

בצלאל ואהליאב
מקימי המשכן

/ הרב איתמר הרשקו

לע"נ אמי מורתי רות ב"ר חיים יהודה

בפרשיות המשכן ישנם בעלי תפקידים שונים, המצטרפים יחדיו לכלל מפעל הקמת המשכן. כשהמשותף לכולם נמצא, **בחוכמת הלב** אשר בליבם. שזו חכמה המתבטאת לא רק בראש, כי אם גם מעומק הלב. ובכח החכמה הזו יכלו עושי המלאכה, להטמיע את מסירות נפשם של העם על הקמת המשכן.

מתוך כל עושי המלאכה, בולטים הם שני האחראיים הראשיים - **בצלאל** בן אורי משבט יהודה, ו**אהליאב** בן אחיסמך משבט דן. וכך בהקמת המשכן הייתה נציגות לאורך כל חלקי העם - מגדול השבטים ועד הירוד שבהם[1].

כל אחד מהם הגיע לתפקיד זה, מתוך מה שיש בליבו ומכוח זכות אבותיו. בצלאל הינו נכדו של חור, שהיה הראשון למסור את הנפש על קיום מצוות ה'. כשעמד חור כנגד העם שבקשו לעשות את העגל, והם הרגו אותו על כך[2]. ומזכות אבות זאת, זוכה בצלאל להיות מי שמצייר את הכרובים - אשר מונחים על ארון הברית[3].

ואהליאב בן בנו של חושים בן דן, זוכה להגיע לתפקיד זה בכוח מסירות הנפש של סבו. כשהסיר את ראשו של עשיו - לאחר שניסה למנוע את קבורת יעקב במערת המכפלה[4].

אך מעבר לזכויות אבותיהם, היו בצלאל ואהליאב ראויים לכך גם מצד עצמם. בצלאל מסר את נפשו על מעשי הכלים, יותר משאר עושי המלאכה - ולכן גם התורה מייחסת את עשייתם אליו. ובמיוחד שהוא ידע לצרף את האותיות, בהם נבראו השמים והארץ - ובכך להטמיע את מהות הכלים ותפקידם בהם[5].

אך אהליאב מסר את נפשו על העזרה והסיוע לאחר, כפי שנרמז בשמו של אביו **אחיסמך**. שכן הוא היה כאח לאחר, אשר ניתן לסמוך עליו. ואף בכל עשיית כלי המלאכה, הוא זכה לקבל חכמה מאת ה' - שאין הקב"ה נותן חכמה, אלא למי שיש בו חכמה.[6]

ולכן בצלאל היה נחשב כגדול שבשבטים, מתוקף יכולתו לכוון כוונות גדולות. ואילו אהליאב נחשב כירוד שבשבטים - כיוון שידע לרדת לעומקם של דברים. לא רק בצד החכמה שבהם, כי אם גם בלב אשר מסתתר בתוכם.

ושילוב שני הכוחות האלו, יצרו את המשכן וכליו - כמקום השראת השכינה בארץ. כשחכמת הלב היא המאירה בכל מעשיהם, ומתוכה פעלו גם כלי המשכן.

ואף בימינו ישנם שני חלקים בעם, הפועלים מכוח חוכמת הלב שבהם. הן אלו אשר יוצאים בראש הנלחמים, והן אלו אשר מטפלים באזרחים אשר בעורף. אלו וגם אלו פועלים מתוך תחושת שייכות ואכפתיות, לכל שאר חלקי העם[7].

וכבר לימדו אותנו זאת שני האישים הגדולים, אשר ידעו לצרף משפט עם צדקה באורחות חייהם - אברהם אבינו[8] ודוד המלך[9]. בתיקון הגדול אשר הם תיקנו, לתת את חלק היושבים על הכלים, כחלק היוצאים לקרב[10]. ודבר זה יכול לצאת רק מחוכמת הלב אשר בהם, בשילוב הראוי שבין הצדקה והמשפט.

ומכוח הצדקה הגדולה והחסד שעושים ישראל איש עם רעהו, נזכה גם לתיקון המשפט בימינו. ותשוב להיות ירושלים עיר הצדק, וישכון ה' בתוכה.

ויתקיים בנו הפסוק המדבר על שאגת האריה, בימי מלחמת גוג ומגוג - והיה שארית יעקב בגוים בקרב עמים רבים כאריה בבהמות יער **ככפיר** בעדרי צאן **אשר אם עבר ורמס וטרף ואין מציל**'[11].

1 - **ואהליאב** משבט דן מן הירודין שבשבטים מבני השפחות והשוהו המקום לבצלאל למלאכת המשכן והוא מגדולי השבטים לקיים מה שנאמר (איוב לד) ולא נכר שוע לפני דל - רש"י שמות לה, לד
2 - ומדרשו בויקרא רבה, דברים הרבה ראה אהרן. ראה חור בן אחותו שהיה מוכיחם והרגוהו, וזהו ויבן לשון בינה - שם לב, ה
3 - **ויעש בצלאל** לפי שנתן נפשו על המלאכה יותר משאר חכמים נקראת על שמו - שם לז, א
4 - חושים בריה דדן תמן הוה, ויקירן ליה אודניה. אמר להו, מאי האי. ואמרו ליה, קא מעכב האי, עד דאתי נפתלי מארעא דמצרים. אמר להו, ועד דאתי נפתלי מארעא דמצרים, יהא אבי אבא מוטל בבזיון. שקל קולפא, מחייה ארישיה - סוטה, יג.
5 - אמר רב יהודה אמר רב יודע היה בצלאל **לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ** על ידי צירופן ובספר יצירה תני להו - ברכות, נה.
6 - אמר רבי יוחנן אין הקדוש ברוך הוא נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה שנאמר (דניאל ב, כא) 'יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה'. שמע רב תחליפא בר מערבא ואמרה קמיה דרבי אבהו, אמר ליה אתון מהתם מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה, דכתיב (שמות לא, ו) **'ובלב כל חכם לב נתתי חכמה'** - שם
7 - מאמר זה נכתב בעיצומה של מלחמת 'שאגת אריה' - בה שני החיילות הפועלים יותר מכל הינם חיל האוויר אשר תוקף באירן ופיקוד העורף הנמצא בלב האוכלוסייה ודואג לשלומה ורווחתה
8 - כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות **צדקה ומשפט** - בראשית יח, יט

9 - וימלך דוד על כל ישראל ויהי דוד עשה **משפט וצדקה** לכל עמו - שמואל ב ח, טו
10 - **ויהי מהיום ההוא ומעלה וישמה לחק ולמשפט לישראל עד היום הזה** - לא נאמר 'והלאה', אלא 'ומעלה', כבר הנהיג אברהם חוק זה. **בלעדי רק אשר אכלו הנערים** (בראשית יד, כד) הם היושבים על הכלים, **וחלק האנשים** ההולכים למלחמה. בבראשית רבא (מג) - שמואל א ל, כה וברש"י שם
11 - **והיה שארית יעקב** רצונו לומר, לכן יגבר ידם ויהיו בקרב הגויים הרבים ההם **כאריה בחית היער וככפיר בעדרי הצאן** אשר אם מי מהם עבר דרך עליהם **הוא רומס וטורף ואין מי מציל עצמו מידו כן הם יהרגו בחיל גוג ומגוג ההם ואין מי יעמוד נגדם** - מצודת דוד מיכה ה, ז

סיפור לשבת

על אמונה של שומר-שבת ואיך שהשבת מגינה ומצילה ניתן ללמוד מהמעשה הבא:

יהודי שהיה סוחר שטיחים, התגורר באחוזתו של פריץ טוב לב שאהב מאד את הסוחר היהודי, ואף הוקירו על ישרותו ונאמנותו. מסחרו של היהודי פרח ושגשג, והפריץ היה מתגאה תדיר בפני ידידיו וחבריו ביושרו של היהודי מה שהביא לתוצאה ששמו הטוב נישא למרחקים, ומעגל הקונים התרחב בהתאם. והנה, בבוקר יום שבת אחד שכל בני הבית יושבים במקומותיהם סביב שולחן-השבת נשמעו דפיקות חזקות בדלת. הדלת נפתחה ושליח מטעם הפריץ נכנס ופנה אל בעל-הבית: "שמע יהודי!" – הכריז השליח. "בערב מתקיימת מסיבה בביתו של הפריץ בהשתתפות כל נכבדי הסביבה. ברגע האחרון החליט הפריץ להחליף את כל השטיחים באולם האירועים שלו, והוא מבקש שתבוא בדחיפות עם דוגמאות והוא יבצע רכישה – מהגדולות שהכרת עד כה" סיים השליח בשובבות... אך היהודי, בשלווה ובנעימות השיב לשליח: "אמור לאדוני הפריץ כי אשמח תמיד לעמוד לשירותו. אך כפי שידוע לו היום הוא יום שבת, ואנו היהודים שובתים ממלאכה ביום הקדוש הזה!". השליח נדהם ויצא למסור לפריץ את תשובתו של היהודי. והסעודה נמשכה כאילו דבר לא אירע. לאחר כ-10 דקות הגיע השליח בפנים זועפות ואמר כי הפריץ כועס מאד, הוא אף ציין שבמידה ולא תעשה בקשתו ינותקו קשרי המסחר שלו ושל חבריו... מיודענו השיב בנועם: "תאמר לפריץ שחשוב הקשר איתו, אך הקשר עם מי שכל פרנסתי וחיי בידו – הקב"ה, חשובים לי עוד יותר"... השליח ניסה כל מיני דרכים אך לשווא, התייאש ויצא. למחרת, הגיע הפריץ לביתו של היהודי, כשפניו מחייכות, הוא חיבק את היהודי בחום תוך שהוא מושיט לו צרור מלא זהובים. "קח! זה חלקך בהתערבות!". לפליאתו, התיישב הפריץ וסיפר: "אתמול הגיעו ידידי הפריצים והתווכחנו על נאמנותך לדתך והוחלט להעמידך במבחן – תוך התערבות על סכום כסף עצום. ואת ההמשך אתה כבר יודע... בזכות נאמנותך למצוות דתך זכיתי בהתערבות!"...

שביבים / שאול שיף

ששת ימים תיעשה מלאכה

רש"י כותב: "הקדים להם אזהרת שבת לציווי מלאכת המשכן, לומר שאינה דוחה את השבת".

והנה, גם בפרשה הקודמת, כי תשא, נאמרו עניין המשכן ועניין השבת זה לצד זה, אך שם הסדר הוא הפוך - קודם נאמר ציווי המשכן, ואח"כ ציווי השבת. ואם כך, מדוע לא נדייק משם שאדרבה, מכיוון שעניין המשכן נאמר שם קודם, סימן הוא שהמשכן כן דוחה את השבת?

התשובה לכך היא שבפרשת כי תשא, בין פרשת המשכן לפרשת השבת באה מילת הקישור "אך" (שמות לא, יג - "ואתה דבר אל בני ישראל לאמר, אך את שבתותי תשמורו"); ומסביר שם רש"י, שמילה זו באה לסייג את מלאכת המשכן ולומר כך: למרות שאני מצווה אתכם על מלאכת המשכן, אך את שבתותי עליכם לשמור (ולא לדחות שבת מפני המשכן).

נמצא אם כן, שגם בפרשת כי תשא וגם בפרשת ויקהל, מדגיש

הכתוב שהמשכן אינו דוחה את השבת, אלא שבכל פעם מדגיש זאת הכתוב בצורה אחרת: כאן בפרשת ויקהל, הדבר נלמד מכך שציווי המשכן נאמר לפני ציווי השבת, ואילו בפרשת כי תשא, הדבר נלמד ממילת ההסתייגות "אך".

ובלשון הכלי יקר: "כי השבת אין בו כי אם כבוד השם יתברך להורות כי הוא ית' חידש עולמו; והמשכן, מורה כולו על כבוד ישראל, שיתר להם הקב"ה והשרה שכינתו בתוכם ומחל להם עון העגל; והקב"ה חס ביותר על כבודם של ישראל, על כן הקדים המשכן. וכדי שלא יטעו לומר שלכך הקדימו לומר שמלאכת המשכן דוחה שבת, על כן הוסיף מלת אך; אבל משה חשב, שלכבוד השם יתברך ראוי להקדים השבת המורה על כבודו יתברך ואח"כ המשכן, המורה על כבודם של ישראל, ומתוך קדימה זו יובן ממילא שהשבת דוחה מלאכת המשכן, כי מי נדחה מפני מי, הוי אומר הקטן מן הגדול".

■ לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת

כידוע, מלבד הבערת אש, יש מלאכות רבות האסורות בשבת. ובכל זאת בחרה התורה להדגיש בפסוק דווקא בפסוק זה דווקא את מלאכת ההבערה ("לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת"), והדבר צריך הסבר.

רוב הראשונים (אבן עזרא, רשב"ם, רמב"ן, עקידת יצחק), מבארים שהמיוחד במלאכה זו הוא, שהיא המבדילה בין שבת ליום טוב. יום טוב, בדומה לשבת, אמנם אסור בעשיית מלאכה, אך מותרת בו כל מלאכה שהיא לצורך אוכל נפש (כאמור לעיל יב, טז, "אשר ייאכל לכל נפש, הוא לבדו ייעשה לכם"); בשבת, לעומת זאת, נאסרה גם מלאכת אוכל נפש. לכן מדגישה התורה ביחס לשבת את איסור מלאכת ההבערה, מאחר שהיא המלאכה העיקרית המשמשת לעשיית מאכל, והיא המבטאת את ההבדל המרכזי בין שבת ליום טוב.

הסבר אחר מדוע הודגשה דווקא מלאכת ההבערה (ראיתי בשם ר' יהונתן אייבשיץ): כידוע, השבת היא זכר למעשה בראשית (שברא הקב"ה את העולם בששה ימים ושבת ביום השביעי). והנה, האש לא נבראה כלל בששת ימי בראשית אלא במוצאי שבת (כמבואר במס' פסחים דף נד; וזו גם הסיבה שמברכים במוצ"ש בורא מאורי האש), ולכן היה מקום לסבור שהבערה אינה בכלל המלאכות האסורות. משום כך מדגישה התורה את האיסור על מלאכת הבערה.

ובעקדת יצחק (ר' יצחק עראמה), שער נ"ה, מבואר הפסוק "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת" על דרך הדרש, כציווי להימנע מאש המחלוקת: ביום השבת, כשאנשים בטלים ממלאכתם, גובר החשש שהבטלה תביא לשיחות רכילות ולשון הרע, וממילא גם למחלוקת. ומכך מזהירה התורה, "לא תבערו אש בכל מושבותיכם, ביום השבת" [ולפי דרש זה, סדר הפסוקים הוא כך: תחילה מצווה התורה להימנע ממלאכה בשבת באופן כללי (כאמור לעיל, "ששת ימים תיעשה מלאכה, וביום השביעי קודש"), ולאחר מכן מוסיפה התורה אזהרה, שלא נגיע לכך שההיבטלות ממלאכה תביא לשיחות רכילות ולשון הרע: "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת"- היזהרו מאש המחלוקת והמריבה ביום השבת].

■ ויבואו כל איש אשר נשאו לבו, וכל אשר נדבה רוחו אותו

מה פשר הכפילות, "אשר נשאו לבו" ואח"כ "וכל אשר נדבה רוחו אותו"?

בעל הכתב והקבלה כותב בשם רמ"א, שהביטוי "נשאו לבו" והביטוי "נדבה רוחו אותו" מתייחסים לשני סוגי נדיבים: יש מי שטבעו מצד עצמו אינו נוטה לנתינה, אך הוא כופה את רוחניותו על גשמיותו ומכריח את עצמו לתת, ויש מי שאינו צריך למאמצים אלה, כי הוא נוטה לנתינה מצד עצם טבעו וגשמיותו. על הראשון, נאמר "נדבה רוחו" (כי הוא כופה את רוחו על גשמיותו, ומכריח את עצמו לתת), ועל השני נאמר "נשאו לבו", שלבו מצד טבעו נוטה לנתינה.

ובאור החיים מבואר, ש"נדבה רוחו" הוא מי שנותן כפי יכולתו, ואילו "נשאו לבו" הוא מי שנותן יותר מכפי יכולתו - "שהלב מנשאהו ומעריכו בערך עשיר יותר ממה שהוא, לתת דבר יקר".

■ והנשאם הביאו את אבני השהם

המילה "נשיאים" כתובה בפסוק בכתיב חסר. ומבאר רש"י (ע"פ חז"ל), שהנשיאים התעצלו ואמרו שלא יביאו יחד עם כל העם, אלא יביאו לבסוף את מה שיחסירו שאר העם מלהתנדב, ועל כן נשמטה יו"ד משמם.

מה הקשר בין הימנעות הנשיאים מלהתנדב עם השאר, לבין חסרון האות יו"ד משמם? מסביר רש"ר הירש - כאשר נדרש העם למאמץ משותף, תפקידו של הנשיא הוא להיות חלק מהם, ולא לראות עצמו מעל למאמץ זה. ומאחר שהנשיאים לא נהגו כך, נכתב תוארם באופן חסר, כדי לומר שלא נהגו באותה שעה כמצופה מנשיאים.

ואילו בכלי יקר מבואר חיסרון היו"ד כך: השקפה זו של הנשיאים, שלא יביאו יחד עם כולם אלא יביאו לבסוף את מה שיחסירו בני ישראל, מקורה בגאווה - אנו איננו מתנדבים עם שאר העם, אלא אנו ממלאים את מה שהציבור מחסרים. והואיל ואין הקב"ה יכול לדור עם גאווה בכפיפה אחת (כפי שנאמר בתהלים קא, ה, "גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל"), לפיכך, נחסרה משמם האות יו"ד, כי היא האות היחידה מאותיות שמו של הקב"ה שנמצאת במילה "נשיאים", ועל כן החסרת אות זו משמם רומזת, ששמו של הקב"ה אינו שוכן במקום שישנה גאווה. ובלשון הכלי יקר- "כי רק אות זה מן השם הגדול היה חקוק בשמם, ואותו לקח ה', לומר- אין כאן מקומו".

■ ותכל כל עבודת משכן אוהל מועד, ויעשו בני ישראל ככל אשר ציווה ה' את משה כן עשו

לכאורה, הסדר צריך להיות הפוך: קודם כל, "ויעשו בני ישראל ככל אשר ציווה ה' את משה", ואז "ותכל כל עבודת משכן אוהל מועד" (שהרי קודם עשו כציווי ה', עד שכלתה המלאכה, שזוהי כבר התוצאה); אך בפועל בפסוק הסדר הוא הפוך - קודם "ותכל כל עבודת משכן אוהל מועד", ואז "ויעשו בני ישראל ככל אשר ציווה ה' וכו'". ואם כן הסדר צריך ביאור.

בספר "יחי ראובן" של הרה"ג ראובן קרלינשטיין ראיתי מבואר על פסוק זה כך - "מורי ורבותי, רבי שלמה קלוגר זצ"ל שואל שאלה

חזקה. קודם צריך היה להיות כתוב 'ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו', ורק אחרי כן 'ותכל כל עבודת משכן אהל מועד', כי תחלה עשו ורק אחר כך כלתה העבודה. אכן שאלה חזקה. והוא אומר על כך 'געוואלדיגע' רעיון: כתוב בחז"ל שהמשכן נעשה על ידי סייעתא מן השמים, 'אתה מסייעם במלאכת שמים'. ואכן כך נכתב, 'ותכל כל עבודת משכן', היינו נגמרה מאליה. מאידך גיסא התורה מעידה 'ויעשו בני ישראל', כי הסיעתא דשמיא אינה גורעת מאומה מהחלק של האדם ומשכרו. זה מה שהתורה רומזת לנו על ידי שכתבה בסדר הזה, שלמרות שהיה 'ותכל', התורה ממשיכה ואומרת 'ויעשו בני ישראל ככל אשר ציווה ה" - הם עשו! אני סייעתי להם, אך אני מחשיב להם כמו שהם עשו בעצמם".

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

עריכה גרפית - גיל ויין

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדוא"ל: besod@013net.net